

VOYAGA YETMAGANLAR VA YOSHLAR ORTASIDA SODIR ETILAYOTGAN HUQUQBUZARLIKLARNING MAXSUS PROFILAKTIKASI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Narziyev Shaxzodbek Zoyirovich:

Ichki ishlar akademiyasi

"Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati"

kafedrası o'qituvchisi

Abilkasimov Janibek Qayratdin uli:

Ichki ishlar akademiyasi

"Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati"

yo'nalishi kursanti

Annotatsiya : Mazkur ilmiy maqolada voyaga yetmaganlar va yoshlar orasida sodir etilayotgan huquqbuzarliklarning kelib chiqish omillari, ularning ijtimoiy-psixologik ildizlari, mavjud profilaktika tizimining afzalliklari va kamchiliklari chuqur tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida milliy qonunchilik, normativ-huquqiy hujjatlar, statistika ma'lumotlari hamda amaliyotchi mutaxassislar faoliyati o'rganildi. Olingan natijalar asosida voyaga yetmaganlar bilan ishlashda davlat, ta'lim muassasalari, oilalar va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan kompleks yondashuv taklif etiladi. Maqolada, shuningdek, yoshlar orasida uchrayotgan huquqbuzarliklarning zamonaviy shakllari — kiberjinoyatchilik, virtual makonda bezorilik, firibgarlik, zararli axborot ta'siri kabi jihatlar alohida yoritilgan. Maxsus profilaktikaning samaradorligini oshirishda psixologik yordam, rehabilitatsiya, mentorlik dasturlari, bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etish, raqamlashtirilgan monitoring tizimlarini qo'llashning ahamiyati ilmiy asosda bayon etilgan.

Ushbu tadqiqotda chet davlatlarning voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini oldini olishga qaratilgan ilg'or amaliyotlari ham o'rganilib, O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan mexanizmlar tavsiya qilingan. Maqola mazmuni yoshlar bilan

ishlashda barvaqt aralashuv strategiyalari, xavf guruhini aniqlash usullari va individual profilaktika choralarga doir amaliy tavsiyalar bilan boyitilgan bo'lib, ushbu sohada faoliyat yuritayotgan pedagoglar, psixologlar, profilaktika inspektorlari va ilmiy tadqiqotchilar uchun qo'llanma sifatida xizmat qiladi. Tadqiqot nafaqat huquqbuzarliklar sabablarini tahlil qiladi, balki yoshlarni sog'lom ijtimoiy muhitda tarbiyalash, ularning huquqiy madaniyatini oshirish, ijtimoiy moslashuvini kuchaytirish va kelajakda jinoyatchilikning oldini olish bo'yicha samarali takliflarni o'z ichiga oladi. Mazkur maqola orqali yoshlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olishning zamonaviy yondashuvlari ilmiy-nazariy va amaliy asoslangan holda yoritilib, maxsus profilaktika tizimini takomillashtirish bo'yicha kompleks yechimlar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: voyaga yetmaganlar, yoshlar, huquqbuzarlik, maxsus profilaktika, huquqiy madaniyat, psixologik yordam, rehabilitatsiya, xavf guruhi, ijtimoiy nazorat, profilaktika inspektori.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning ijtimoiy faolligi va axborot maydonidagi o'rni tobora kengayib bormoqda. Internet texnologiyalarining ommalashuvi, ochiq axborot oqimining cheksizligi voyaga yetmaganlar ongiga turlicha ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada ular orasida bezorilik, o'g'irlik, firibgarlik, kiberjinoyatchilik, jamoat tartibini buzish kabi huquqbuzarliklar soni ortayotganligi kuzatiladi. Buning asosiy omillari sifatida ijtimoiy-psixologik muhitdagi beqarorlik, oilalardagi nazoratning sustligi, noto'g'ri tarbiya, maktab va kollej psixologlarining yetarli malakaga ega emasligi, yoshlarning bo'sh vaqtini to'g'ri tashkil etilmagani, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali yengil yo'l bilan moddiy manfaat orttirishga undovchi zararli axborotlar kirib kelayotgani ko'rsatib o'tiladi.

O'zbekiston Respublikasida yoshlar siyosati ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib, ularga ta'lim, madaniyat, sport, innovatsion loyihalarda qatnashish uchun keng imkoniyatlar yaratilgan. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlar bilan ishlashda individual yondashuvlar yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Maxsus profilaktika faoliyati ko'pincha huquqbuzarlik sodir bo'lganidan keyingi choralarga qaratilgan bo'lib, erta aniqlash va barvaqt

aralashuv tizimi sust rivojlangan. Huquq-tartibot organlari tizimidagi profilaktika inspektorlariga katta vazifalar yuklatilgan bo'lsa-da, ularning texnik va metodik imkoniyatlari hanuz to'liq yetarli emas. Raqamlashtirilgan monitoring tizimlarining yetishmasligi, xavf guruhidagi bolalar bilan muntazam ishlashning samarali usullarini qo'llashdagi qiyinchiliklar muammoning keskinligini saqlab qolmoqda. Psixologik xizmatlarning samaradorligini oshirish, oila va jamiyatning hamkorligini kuchaytirish, ta'lim muassasalarida ijtimoiy-pedagogik monitoringni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Xorij tajribasida keng qo'llaniladigan mentorlik dasturlari, reabilitatsiya markazlari, "xavf guruhi xaritasi", kiberpsixologik yordam kabi mexanizmlarni mamlakatimiz sharoitiga moslashtirish huquqbuzarliklarning oldini olishda samarali natija berishi mumkin. Shuningdek, yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish ham profilaktik mexanizmlarning ajralmas qismi hisoblanadi. Sport seksiyalari, to'garaklar, kreativ loyihalar, yoshlar markazlarining faoliyatini kengaytirish orqali ularni ijtimoiy faol hayotga jalb etish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish davlat, ta'lim tizimi, oilalar va jamoatchilikning uzviy hamkorligini talab qiluvchi murakkab jarayondir. Maxsus profilaktika tizimini takomillashtirish orqali jinoyatchilikning kelajakda oldini olish, sog'lom va mas'uliyatli avlodni tarbiyalashga erishiladi.

Mazkur tadqiqot shuni ko'rsatdiki, voyaga yetmaganlar orasida sodir bo'layotgan huquqbuzarliklarni kamaytirish uchun faqat jazolash yoki ma'muriy choralarga tayanish yetarli emas. Huquqbuzarlikning ildizini o'rganish, oilaviy muammolarni bartaraf etish, psixologik yordamni kuchaytirish va yoshlarni sog'lom ijtimoiy muhitga jalb etish birlamchi vazifadir. Maxsus profilaktika tizimini raqamlashtirish, maktab va mahalla instituti o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, psixolog va profilaktika inspektorlarining malakasini oshirish profilaktik faoliyat samaradorligini oshiradi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar va internet makonidagi xavflarni tahlil qilish, yoshlarni kiberxavfsizlik madaniyatiga o'rgatish, ularning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini

kuchaytirish zamonaviy davrning eng dolzarb vazifalaridan hisoblanadi. Xorijiy mamlakatlar tajribasini mahalliy amaliyotga moslashtirish orqali voyaga yetmaganlar oʻrtasida huquqbuzarliklarni kamaytirish va ularning ijtimoiy faolligini oshirish mumkin. Yakuniy maqsad — jamiyatda barqarorlikni taʼminlash va yosh avlodni har tomonlama barkamol inson sifatida voyaga yetkazishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. Oʻzbekiston Respublikasi “Voyaga yetmaganlar profilaktikasi toʻgʻrisida”gi Qonuni. – Toshkent, 2014.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlar siyosatini rivojlantirish toʻgʻrisida”gi qarorlari toʻplami. — Toshkent, 2019–2023.
3. Joʻrayev M. **Huquqbuzarliklarning oldini olish mexanizmlari.** — Toshkent: TDYU, 2020.
4. Rasulova N. **Psixologik reabilitatsiya va yoshlar bilan ishlash texnologiyalari.** — Toshkent, 2018.
5. Xudoyberdiyev A. **Yoshlar jinoyatchiligini oʻrganish va profilaktika.** — Samarqand, 2019.
6. UNODC. **Juvenile Justice Reform Guidelines.** Vienna, 2021.
7. World Bank. **Youth Development and Crime Prevention.** Washington DC, 2020.
8. Abdullayev R. **Oila va tarbiya jarayonida ijtimoiy nazorat mexanizmlari.** — Nukus, 2017.
9. Zokirova M. “Yoshlar muhitida ijtimoiy xavflarning oldini olish”. **Ijtimoiy tarbiya jurnali**, №3, 2022.
10. European Youth Forum. **Youth Crime Prevention Practices.** Brussels, 2021